

स्थानीय राजपत्र

बुंगल नगरपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड १० संख्या ६ मिति २०८३ श्रावण १ गते

भाग १

बुंगल नगरपालिकाको सूचना

सुदूरपश्चिम प्रदेशको स्थानीय तहको कानून निर्माण प्रक्रिया ऐन, २०७५ को दफा २४ को उपदफा (५) बमोजिम बमोजिम सर्वसाधारण जनताको जानकारीका लागि यो ऐन प्रकाशन गरिएको छ;

संवत् २०८३ को ऐन नं ६

जलस्रोत ऐन, २०८३

प्रस्तावना: बुंगल नगरपालिका भित्र रहेका जलस्रोतको संरक्षण, उपयोग र व्यवस्थापन गरी सुरक्षित खानेपानी तथा सरसफाई सेवा सुनिश्चित गर्न, स्थानीय सिँचाई प्रणालीको विकास र संरक्षण गर्न, पानी प्रदूषण नियन्त्रणमार्फत वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न तथा स्थानीय स्तरका जलविद्युत आयोजना सञ्चालन र प्रवर्द्धन गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

नेपालको संविधानको धारा २२६ बमोजिम बुंगल नगरसभाले यो ऐन जारी गरेको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस विधेयकको नाम “जलस्रोत, ऐन, २०८३” रहनेछ।
(२) यो ऐन बुंगल नगरपालिकाको राजपत्रमा प्रकाशित भएको मितिदेखि लागू हुनेछ।
२. परिभाषा: यस ऐनमा, विषय वा प्रसङ्गले अन्यथा अर्थ नलागेमा;
 - (क) “नगरपालिका” भन्नाले बुंगल नगरपालिका सम्झनुपर्छ।
 - (ख) “जलस्रोत” भन्नाले नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका नदी, खोला, खोल्सी, मुहान, पोखरी, ताल, जलाशय तथा भूमिगत पानी सम्झनुपर्छ।
 - (ग) “खानेपानी आयोजना” भन्नाले खानेपानी आपूर्ति, वितरण, शुद्धीकरण तथा सरसफाइसँग सम्बन्धित आयोजना सम्झनुपर्छ।
 - (घ) “स्थानीय सिँचाइ प्रणाली” भन्नाले साना तथा परम्परागत कुलो, नहर, पोखरी, साना बाँध लगायतका सिँचाइ संरचना सम्झनुपर्छ।
 - (ङ) “स्थानीय जलविद्युत आयोजना” भन्नाले एक मेगावाटसम्म क्षमताको जलविद्युत आयोजना सम्झनुपर्छ।

परिच्छेद - २

जलस्रोतको संरक्षण र उपयोग

३. जलस्रोतको संरक्षण: (१) नगरपालिकाभित्र रहेका नदी, खोला, खोल्सी, मुहान, पोखरी, ताल, जलाशय, भूमिगत पानी तथा वर्षा पानीलगायत सबै प्रकारका जलस्रोतहरू सार्वजनिक सम्पत्ति मानी तिनको संरक्षण, संवर्द्धन, व्यवस्थापन र दिगो उपयोग गर्नु नगरपालिकाको प्रमुख दायित्व हुनेछ।

(२) नगरपालिकाले जलस्रोतको प्राकृतिक अवस्था, बहाव र पुनर्भरण प्रणालीलाई क्षति नपुग्ने गरी योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्नेछ।

(३) कुनै पनि व्यक्ति, संस्था वा निकायले जलस्रोतमा अतिक्रमण गर्ने, ढुंगा, गिट्टी, बालुवा जस्ता सामग्रीको अनियन्त्रित उत्खनन गर्ने, फोहर पदार्थ मिसाउने, रसायनिक वा जैविक प्रदूषण गर्ने, अत्यधिक वा अवैज्ञानिक रूपमा पानी दोहन गर्ने वा जलस्रोतको प्राकृतिक बहाव, संरचना र पारिस्थितिक सन्तुलनमा प्रतिकूल असर पर्ने कार्य गर्न पाउने छैन।

४. जलस्रोत संरक्षित क्षेत्र घोषणा गर्न सक्ने: (१) नगरपालिकाले जलस्रोतको संरक्षण, पुनर्भरण, पानीको गुणस्तर कायम गर्न तथा प्रदूषण न्यूनीकरणका लागि कुनै नदी, खोला, मुहान, पोखरी, ताल, जलाशय वा सो वरपरको क्षेत्रलाई जलस्रोत संरक्षित क्षेत्र घोषणा गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम संरक्षित क्षेत्र घोषणा गर्दा सो क्षेत्रको सीमा, मापदण्ड, निषेधित तथा अनुमति प्राप्त क्रियाकलाप सम्बन्धी व्यवस्था तोक्न सकिनेछ।

(३) संरक्षित क्षेत्रभित्र जलस्रोतको प्राकृतिक बहाव, संरचना र पारिस्थितिक सन्तुलनमा प्रतिकूल असर पर्ने कार्य गर्न निषेध गर्न सकिनेछ।

(४) जलस्रोत संरक्षित क्षेत्रको संरक्षण, व्यवस्थापन र अनुगमनमा स्थानीय समुदाय, उपभोक्ता समिति तथा सम्बन्धित निकायको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ।

५. जलस्रोतको उपयोग: (१) बृंगल नगरपालिकाभित्र उपलब्ध जलस्रोतको उपयोग सार्वजनिक हित, दिगोपन र न्यायोचित पहुँचको सिद्धान्त अनुरूप गरिनेछ।

(२) जलस्रोतको उपयोग गर्दा सर्वप्रथम खानेपानी तथा सरसफाइ प्रयोजनलाई प्राथमिकता दिइनेछ र त्यसपछि पशुपालन, सिँचाइ, घरेलु, उर्जा उत्पादन, औद्योगिक तथा अन्य सामाजिक आर्थिक प्रयोजनका लागि क्रमशः उपयोग गरिनेछ।

(३) जलस्रोतको उपयोग प्राकृतिक बहाव, पुनर्भरण क्षमता र पारिस्थितिक सन्तुलनमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी गर्नुपर्नेछ।

(४) कुनै पनि व्यक्ति, संस्था वा व्यवसायिक निकायले नगरपालिकाबाट स्वीकृति नलिई जलस्रोतको दोहन, मोड, बाँध निर्माण, पानी तात्ने, वितरण गर्ने वा व्यावसायिक रूपमा प्रयोग गर्न पाउने छैन।

(५) जलस्रोतको उपयोग गर्दा पानीको बचत, दक्षता र पुनःप्रयोग प्रवर्द्धन गर्नुपर्नेछ।

(६) जलस्रोत उपयोगसम्बन्धी आयोजना वा संरचना सञ्चालन गर्दा वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरणका उपाय अवलम्बन

गर्नुपर्नेछ तथा प्रचलित कानून बमोजिम आवश्यक वातावरणीय स्वीकृति लिनुपर्नेछ।

(७) नगरपालिकाले जलस्रोतको उपयोग, मात्रा, गुणस्तर तथा प्रभावको नियमित अनुगमन गर्नेछ।

(८) ऐतिहासिक रूपमा समुदायले परम्परादेखि उपयोग गर्दै आएका जलस्रोत तथा प्राकृतिक स्रोतमा सोही समुदायको प्राथमिक अधिकार सुरक्षित रहनेछ।

(९) प्रचलित कानूनबमोजिम बाहेक कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले यस्ता जलस्रोत तथा प्राकृतिक स्रोतमा निजी स्वामित्वको दाबी गर्न पाउने छैन।

६. स्थानीय जलविद्युत आयोजना सञ्चालन: (१) दश मेगावाटसम्म क्षमताका जलविद्युत आयोजना नगरपालिकाले आफैं वा सार्वजनिक, निजी साझेदारी मार्फत सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ।

(२) यस्ता आयोजनाको अनुमति, अनुगमन तथा स्थानीय लाभ बाँडफाँट नगरपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ।

७. जलस्रोत उपयोगमा बाधा नपुऱ्याउन नहुने: (१) नगरपालिकाबाट अनुमति लिई उपयोग गरिएका जलस्रोत, मुहान, पोखरी, साना खोलासहितका संरचनाहरूमा कुनै पनि व्यक्ति, संस्था वा व्यवसायिक निकायले अवरोध, अतिक्रमण वा क्षति पुऱ्याउन पाउने छैन।

(२) नगरपालिकाले अनुमति प्राप्त जलस्रोतको उपयोग, संरक्षण र सुरक्षाको अनुगमन गर्नेछ र यस दफा विपरीत कार्य

गर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई नगरपालिकाले प्रचलित कानून अनुसार जरिवाना, दण्ड वा अन्य उपयुक्त कारबाही गर्नेछ।

(४) कसैले अनुमति प्राप्त जलस्रोतमा अनावश्यक अवरोध सिर्जना गरेमा नगरपालिकाले तत्काल अवरोध नगर्न निर्देशन दिनेछ।

परिच्छेद - ३

संस्थागत व्यवस्था

८. **नगर जलस्रोत समितिको गठन:** नगरपालिकाभित्रको जलस्रोतको उपयोग, व्यवस्थापन, अनुमति, नियमन र अनुगमन सुनिश्चित गर्न देहाय बमोजिमको एक नगर जलस्रोत समिति रहनेछ;

(क) नगर प्रमुख – संयोजक

(ख) उपप्रमुख – सदस्य

(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत – सदस्य

(घ) नगर कार्यपालिकाले तोकेका १ महिला सहित २ जना कार्यपालिका सदस्य – सदस्य

(ङ) जलस्रोत सम्बन्धी हेर्ने शाखा प्रमुख – सदस्य सचिव

९. **समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:** समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ;

- (क) जलस्रोत उपयोग र सर्वेक्षण सम्बन्धी अनुमति (इजाजत पत्र) प्रदान गर्न सिफारिस गर्ने,
- (ख) जलस्रोत उपयोगसम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, राय र सुझाव संकलन गरी कार्यपालिकामा पेश गर्ने,
- (ग) उपभोक्ता संस्था दर्ताका लागि सिफारिस गर्ने
- (घ) जलस्रोत आपूर्ति, उपयोग, विवाद तथा उजुरीको छानबिन, स्थलगत निरीक्षण गरी निर्णय लिनु र प्रतिवेदन कार्यपालिकामा पेश गर्ने,
- (ङ) उपभोक्ता संस्था र सेवा प्रदायकको क्षमता, दक्षता र सिप विकासका लागि आवश्यक आर्थिक, भौतिक र प्राविधिक स्रोत उपलब्ध गराउने,
- (च) आय आर्जन र समुदाय सशक्तिकरणका लागि उपभोक्ता संस्था र सेवा प्रदायकलाई सहजीकरण गर्ने,
- (छ) जलस्रोत उपयोगमा समस्या वा परम्परागत उपयोगमा उल्लङ्घन देखिएमा जाँचबुझ गर्ने र कानुन बमोजिम निर्णयका लागि सिफारिस गर्ने,

- (ज) सार्वजनिक उपभोक्ता संस्था समन्वय समिति गठन, सञ्चालन र व्यवस्थापनमा सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने,
- (झ) दर्ता नभई सञ्चालनमा रहेका अवैध उपभोक्ता संस्था वा सेवा प्रदायकलाई नियन्त्रण गर्ने,
- (ञ) उपलब्ध गराइएको सेवा सुविधा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु र सेवा शुल्कको स्वीकृतिका लागि कार्यपालिकालाई सिफारिस गर्ने,
- (ट) सेवान्ग्राही र कर्मचारीको उजुरी, गुनासो सुन्ने र सम्बोधन गर्न व्यवस्था गर्ने, र
- (ठ) नगरपालिकाले तोकेको अन्य आवश्यक कार्यहरू गर्नु।

१०. जलस्रोत उपभोक्ता समिति: (१) नगरपालिकाभित्र जलस्रोतको उपयोग गर्ने समुदायले उपभोक्ता समिति गठन गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन भएको उपभोक्ता समिति र सम्बन्धित जलस्रोतको स्रोत तथा मुहान नगरपालिकामा दर्ता गर्नु पर्नेछ।

(३) उपभोक्ता समितिको सञ्चालन, व्यवस्थापन, निर्णय प्रक्रिया र आय व्यय व्यवस्थापन समितिको आन्तरिक विधान तथा नगरपालिकाका सम्बन्धित नियम अनुसार हुनेछ।

परिच्छेद ४

दर्ता, अनुमति

११. स्रोत दर्ता गर्नु पर्ने: (१) नगरपालिकाभित्र रहेका कुनै पनि मुहान, पोखरी, साना खोला वा अन्य जलस्रोतलाई खानेपानी, सिँचाइ, व्यवसायिक, औद्योगिक, ऊर्जा उत्पादनका लागि प्रयोग गर्न व्यक्ति, संस्था वा व्यवसायिक निकायले नगरपालिकामा अनिवार्य रूपमा दर्ता गराउनु पर्नेछ।

(२) दर्ता गर्दा स्रोतको स्थान, स्रोतको अवस्था, उपयोगको प्रयोजन, उपयोगकर्ता विवरण र अनुमानित उपयोग मात्रा खुलाउनुपर्नेछ।

(३) ऐन जारी हुनु अघि विभिन्न व्यक्ति, संस्था वा व्यवसायिक निकायले दर्ता गरिसकेका स्रोतहरू प्रमाणसहित सूचिकृत गर्नु पर्नेछ र दर्ता नगरेको स्रोत ऐन जारी भएको एक वर्ष भित्र अनिवार्य दर्ता गरिनुपर्नेछ।

(४) नगरपालिकाले दर्ता भएका स्रोतको अभिलेख राख्नेछ र स्रोतको संरक्षण, दिगो उपयोग तथा सार्वजनिक हित विपरीत प्रयोग हुन नदिन नियमित अनुगमन गर्नेछ।

१२. अनुमति लिनु पर्ने: (१) नगरपालिकामा दर्ता गरिएका स्रोतलाई व्यावसायिक, औद्योगिक, सिँचाइ वा ऊर्जा उत्पादन प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्न देहायको विवरण खुलाई अनुमति लिनु पर्नेछ।

(क) स्रोतको विवरण,

(ख) प्रयोगको प्रयोजन,

(ग) अनुमानित उपयोग मात्रा,

(घ) पाइपलाइन वा संरचना निर्माण योजना

(२) अनुमति जारी गर्दा नगरपालिकाले स्रोत संरक्षण, न्यूनतम वातावरणीय बहाव, दिगो उपयोग र सार्वजनिक हित सुनिश्चित गर्ने मापदण्ड निर्धारण गर्नेछ।

(३) अनुमति प्राप्त व्यक्ति वा संस्थाले नगरपालिकाले तोकेको शर्त र मापदण्ड पालना गर्नुपर्नेछ।

१३. अनुमति खारेज हुने: (१) अनुमति प्राप्त जलस्रोत प्रयोगकर्ताले नगरपालिकाले तोकेको शर्त वा मापदण्ड उल्लंघन गरेमा अनुमति खारेज गर्न सक्नेछ।

(२) अनुमति खारेज भएपछि सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थाले जलस्रोतको प्रयोग तुरुन्त बन्द गर्नेछ।

परिच्छेद -४

गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्था

१४. जलस्रोतलाई प्रदूषित गर्न नहुने: (१) नेपाल सरकारले तोकेको जलस्रोतको प्रदूषण सहन-सीमा नाघ्ने गरी कसैले कुनै पनि किसिमको फोहरमैला, औद्योगिक निकास, विष, रसायनिक वा विषालु पदार्थ हाली वा प्रयोग गरी जलस्रोतलाई प्रदूषित गर्नु हुँदैन।

(२) कुनै जलस्रोत प्रदूषित भए नभएको वा कुनै जलस्रोत उपयोगको सम्बन्धमा तोकिएको गुणस्तर भए नभएको सम्बन्धमा नगरपालिकाले आवश्यकता अनुसार परीक्षण गर्न गराउन सक्नेछ।

१५. वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पार्न नहुने: जलस्रोतको उपयोग गर्दा भू-क्षय, बाढी, पहिरो वा यस्तै अरु कारणद्वारा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने गरी गर्नुपर्नेछ।

परिच्छेद -५

कसूर तथा जरिवाना

१६. जरिवाना हुने: कसैले देहायका कार्य गरेमा नगरपालिकाले जरिवाना गर्नेछ।

- (क) ऐतिहासिक कालदेखि अस्तित्वमा रहेका खहरे खोला, खोल्सी, साना खोला, मुहान, पोखरी वा अन्य जलस्रोतमा अतिक्रमण गर्ने,
- (ख) जलाधार क्षेत्र वा खानेपानी मुहानमा जथाभावी छाडाछोड गर्ने, आहाल बनाउने वा अन्य कुनै पनि किसिमका प्रदूषणजन्य गतिविधि गर्ने,
- (ग) निर्माण भई सञ्चालनमा रहेका खानेपानी योजनाबाट पानी वितरण प्रणालीमा मनोमानी गर्ने, संरचनाहरू तोडफोड गर्ने, नष्ट गर्ने, भत्काउने वा बिगाने,
- (घ) नगरपालिकामा दर्ता नगरी मुहान, पोखरी, साना खोला वा अन्य जलस्रोतको उपयोग गर्ने,

- (ड) नगरपालिकाबाट अनुमति नलिई जलस्रोतको दोहन गर्ने, बाँध निर्माण गर्ने, पाइपलाइन विस्तार गर्ने वा व्यावसायिक रूपमा प्रयोग गर्ने,
- (च) अनुमति प्राप्त जलस्रोत प्रयोगकर्ताले नगरपालिकाले तोकेको न्यूनतम बहाव, संरचना सुरक्षा, दिगो उपयोग वा अन्य मापदण्ड उल्लंघन गर्ने,
- (छ) अनुमति प्राप्त जलस्रोत, मुहान, पोखरी वा साना खोलामा अवरोध गर्ने, अतिक्रमण गर्ने वा क्षति पुऱ्याउने,
- (ज) जलस्रोतमा फोहर, औद्योगिक निकास, रसायनिक वा विषालु पदार्थ मिसाई पानीको गुणस्तर उल्लंघन गर्ने,
- (झ) जलस्रोतको प्राकृतिक बहाव, पुनर्भरण क्षमता र पारिस्थितिक सन्तुलनमा प्रतिकूल असर पर्ने गरी पानी दोहन गर्ने /
- (ञ) नगरपालिकाले तोकेको आयको हिस्सा, शुल्क वा दस्तुर नतिर्ने।

१७. जरिवाना र दण्ड: (१) दफा १६ बमोजिम कसूर गर्नेलाई नगरपालिकाले कसूरको प्रकृति र गम्भीरता अनुसार रु पाँच हजार देखि पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा कसूरको गम्भीरता समान्य भएमा एक पटक आगामी दिनमा यस्तो कार्य नगर्न चेतावनी दिन सक्नेछ।

(२) दफा १६ बमोजिमको कुनै कार्यबाट कुनै क्षति भएको भए सोको मूल्यांकन गरी नगरपालिकाले आवश्यक क्षतिपूर्ति भराउन सक्नेछ।

(३) कसूर दोहोरिएमा नगरपालिका अनुमति स्थायी रूपमा खारेज, प्रशासनिक कारवाही अघि बढाउने वा अन्य कानुनी सजाय लागू गर्ने अधिकार राख्नेछ।

१८. पुनरावेदन: दफा १७ बमोजिमको क्षतिपूर्ति वा सजायमा वा तोकिएको अधिकारीले दिएको आदेशमा चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले पुनरावेदन गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद - ६

बिबिध

१९. उपभोक्ता समितिले महसुल लगाउन सक्ने: उपभोक्ता समितिले सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि आवश्यक ठानेमा महसुल निर्धारण गर्न सक्नेछ, तर त्यस्तो महसुल सम्बन्धित उपभोक्ता समितिको बैठकबाट पारित गरी नगरपालिकाको स्वीकृति प्राप्त गरेपश्चात मात्र लागू गर्न पाइनेछ।

२०. जलस्रोत उपयोगबाट आय प्राप्त गर्न सक्ने: (१) स्थानीय जलविद्युत, व्यवसायिक वा औद्योगिक प्रयोजनका लागि नगरपालिकाबाट अनुमति लिई गरिएको उपयोगबाट हुने बार्षिक लाभ वा आमदानीको निश्चित हिस्सामा नगरपालिकाले आफ्नो आर्थिक ऐनमा उल्लेख भएबमोजिमको दर अनुसार आयका रूपमा प्राप्त गर्न सक्नेछ।

(२) नगरपालिकाले प्राप्त हुने आयको दर, तिर्ने समयसीमा, र अन्य विवरण अनुमति जारी गर्दा वा नगरपालिकाले तोकेको मापदण्ड अनुसार निर्धारण गर्नेछ।

(३) अनुमति प्राप्त व्यक्ति, संस्था वा व्यवसायिक निकायले नगरपालिकालाई तय गरिएको दर अनुसार आय तिर्ने दायित्व पूरा नगरेमा नगरपालिकाले यस ऐन तथा प्रचलित कानून अनुसार जरिवाना गर्न सक्नेछ।

२१. नियम बनाउने अधिकार: यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ।

२२. मापदण्ड, निर्देशिका वा कार्यविधि बनाई लागू गर्न सक्ने: यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको अधीनमा रही जलस्रोतको संरक्षण र उपयोग सम्बन्धी काम कारवाहीलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न कार्यपालिकाले आवश्यकता अनुसार मापदण्ड, निर्देशिका वा कार्यविधि बनाई लागू गर्न सक्नेछ।

२३. वाधा अडकाउ फुकाउने अधिकार: (१) यस ऐनको कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै वाधा अडकाउ परेमा सो फुकाउने अधिकार नगर कार्यपालिकालाई हुनेछ।

(२) यस ऐनमा लेखिएको कुरा यसै ऐन बमोजिम र नलेखिएकोमा प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम हुनेछ।

आज्ञाले

अम्मर राज जोशी

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत